

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Ενότητα #1: Ο ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Διδάσκων: Χουρδάκης Αντώνης
ΤΜΗΜΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται στην άδεια χρήσης **Creative Commons** και ειδικότερα **Αναφορά – Μη εμπορική Χρήση – Όχι Παράγωγο Έργο 3.0 Ελλάδα** (*Attribution – Non Commercial – Non-derivatives 3.0 Greece*)

[ή επιλογή ενός άλλου από τους έξι συνδυασμούς]

[και αντικατάσταση λογότυπου άδειας όπου αυτό έχει μπει (σελ. 1, σελ. 2 και τελευταία)]

- Εξαιρείται από την ως άνω άδεια υλικό που περιλαμβάνεται στις διαφάνειες του μαθήματος, και υπόκειται σε άλλου τύπου άδεια χρήσης. Η άδεια χρήσης στην οποία υπόκειται το υλικό αυτό αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ο Βενιζέλος

Δίνει έμφαση στην άμεση σχέση πολίτη και κοινωνίας και στην επιτακτική ανάγκη εξυγίανσης της δημόσιας εκπαίδευσης με την ίδρυση σχολείων για τη μόρφωση σωστών πολιτών.

Στο πολιτική του θεώρηση, η σύνδεση και η αλληλεπίδραση της εκπαίδευσης με τους κοινωνικούς θεσμούς και την οικονομική ανάπτυξη και πρόοδο του τόπου τον απασχολεί σοβαρά από πολύ νωρίς. Τονίζει μάλιστα ότι η Πολιτεία έχει τις δυνατότητες να επιτύχει τη βελτίωση της εκπαίδευσης, της λείπει όμως η βούληση και ο σωστός προγραμματισμός.

Ιδιαίτερη αναφορά κάνει στον κομματισμό ως αρνητικό παράγοντα για την κοινωνική ανάπτυξη και πρόοδο. Ο διαχωρισμός της πολιτικής από τις ηθικές και υλικές δυνάμεις της κοινωνίας είναι εκ των ων ουκ άνευ στην εκπαιδευτική πολιτική σκέψη του.

Ο Βενιζέλος, ο οποίος θεωρείται ο κατεξοχήν εκφραστής του ευρωπαϊκού φιλελευθερισμού στην Ελλάδα (Μαυρογορδάτος 1992, 9), φαίνεται να συντάσσεται στο πλευρό ενός ανακαινισμένου κινήματος και να θεωρεί ότι ένα πολιτικό πρόβλημα είναι κατ' ουσία πρόβλημα ανθρωπίνων σχέσεων που διευθετείται με την αμοιβαία αναγνώριση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, αλλά και με την προάσπιση των δικαιωμάτων και των δύο πλευρών. Μια κοινότητα για τον Βενιζέλο, όπως θα έλεγε και ο , αποτελεί «βασίλειο σκοπών», όπου οι ποικίλες διαφορές μπορούν να επιλυθούν με συζήτηση και διαπραγματεύσεις , 1961, 798.

Τόσο μέσα από τα γραπτά του όσο και γενικά μέσα από την πολιτεία του, ο Βενιζέλος δίδει την εικόνα ενός ανθρωπιστή φιλελεύθερου, που μιλάει για κοινωνική ανάπτυξη και για ηθική και υλική πρόοδο. Προαίρεσή του, στο πλαίσιο της οικονομικής θεωρίας της εποχής του, είναι η οικονομία να στοχεύει στη γενική ευημερία. Στην κοσμοθεωρία του, και με βάση το προηγούμενο κείμενο, η εκπαίδευση φαίνεται να συμβάλλει στον αστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας και ως εκ τούτου στη θεμελίωση του κοινοβουλευτικού καθεστώτος.

Για τον ίδιο, όπως και για μια ομάδα Ευρωπαίων φιλελεύθερων, με τους οποίους φαίνεται να συμφωνεί, η παιδεία θεωρείται υποχρέωση και δεν αποτελεί καθαυτού αντικείμενο κοινωνικών διεκδικήσεων (αυτόθι, 787).

Βασική θέση του φιλελευθερισμού είναι ότι η οργάνωση των κοινωνιών σε κράτη πρέπει να βασίζεται στην ελευθερία και στην ισότητα όλων των πολιτών έναντι του νόμου. Στο πλαίσιο του φιλελευθερισμού γεννήθηκαν το συνταγματικό κράτος, τα ατομικά δικαιώματα (ελευθερία λόγου και απαραβίαστο της συνείδησης), η ισότητα ενώπιον του νόμου, το κράτος δικαίου, η δικαστική ανεξαρτησία αλλά και τα πολιτικά δικαιώματα, η ισοπολιτεία και η δημοκρατία.

Στο πλαίσιο αυτό, ένα κρίσιμο σημείο στην πολιτική παρουσία του Βενιζέλου που αποκαλύπτει την φιλελεύθερη του σκέψη, υπήρξε η ρήξη του με τον ύπατο αρμοστή της Κρητικής πολιτείας και η μετέπειτα δράση του.

Η πολιτική αυτή πρακτική του Βενιζέλου την οποία σπάνια συναντούσε κανείς τότε στα Ευρωπαϊκά καθεστώτα, αποτελεί σήμερα τον πυρήνα των πολιτικών αρχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το κράτος Δικαίου με βασική προϋπόθεση το Δημοκρατικό Πολίτευμα αποτελεί βασική αρχή στο σύγχρονο ευρωπαϊκό περιβάλλον. Τον αγώνα για ένα Ευρωπαϊκό Σύνταγμα δεν τον κερδίσαμε ακόμα.

Ως φιλελεύθερος όμως ο Βενιζέλος έδειξε στο κρητικό Σύνταγμα που εφάρμοσε το Ευρωπαϊκό πρότυπο. Η σταθερή προσήλωση του στην ειρηνική συνύπαρξη και την συνεργασία αποτελεί μία ακόμα σημαντική παράμετρο της Φιλελεύθερης ευρωπαϊκής πολιτικής του.

Ένα βασικό αξίωμα που εντοπίζουμε στην φιλελεύθερη σκέψη του είναι ότι οι θεσμοί μιας κοινότητας είναι εκείνοι που παρέχουν τα μέσα των διαπραγματεύσεων και μειώνουν τον εξαναγκασμό (το Κοινοβούλιο π.χ. επιβάλλει στα μέλη του τους καθιερωμένους κανόνες λειτουργίας μιας κοινωνικής ομάδας). Σε μια προοδευτική κοινωνία πρέπει να υπάρχει ελεύθερη συζήτηση. Το να μην ακούγεται έστω και μια γνώμη, εκτός του ότι ασκείται βία, στερείται η ίδια η κοινότητα όλων εκείνων των πλεονεκτημάτων που ενδεχομένως θα απέρρεαν από την γνώμη αυτή και τον αντίλογο που τυχόν θα εξέγειρε. Έτσι και εκείνος, όπως και ο Bentham, δέχεται τη νομική κυριαρχία του Κοινοβουλίου, σε συνδυασμό όμως με μια διαφωτισμένη/πεπαιδευμένη κοινή γνώμη. Στο πλαίσιο αυτό η παιδεία αποτελεί σημαντικό κοινωνικοπολιτικό παράγοντα.

Άλλωστε στις τρέχουσες αντιλήψεις της εποχής, η εκπαίδευση είναι άρρηκτα δεμένη με το Κοινοβουλευτικό σύστημα και το Κράτος Δικαίου, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην παγίωση και αναπαραγωγή του.

Το αξίωμα αυτό αποτελούσε βασική αρχή ιδιαίτερα στην φιλελεύθερη θεωρία του Mill (Sabine, *όπ*, 767, Κιτρομιλίδης, 1992, 95κ.ε.).

Με βάση την εισήγηση του Βενιζέλου στην Κρητική Βουλή θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τις προθέσεις του στα ακόλουθα κύρια σημεία:

1. προτάσσει την ιδιωτική διδασκαλία ,η οποία:

α. θεωρείται κατάκτηση του νεότερου πολιτισμού, και η οποία

β. βρίσκεται υπό τον άμεσο έλεγχο της πολιτείας, που παρεμβαίνει μόνο όταν δεν τηρούνται το Σύνταγμα και οι νόμοι του κράτους

2. προτείνει τις λεπτομέρειες της εκπαίδευσης να ρυθμίσει ιδιαίτερος οργανικός νόμος, ο οποίος:

α. θα κανονίσει τον τρόπο διεξαγωγής της διδασκαλίας στα δημόσια σχολεία,

β. θα αποφασίσει σε ποια ανώτατη αρχή υπάγεται η εκπαίδευση,

γ. θα διευθετήσει κατά πόσο έχουν ευθύνη οι τοπικές αρχές (εφορίες) στα θέματα της εκπαίδευσης, και τέλος

3. αποδέχεται τη συνταγματική κατοχύρωση του υποχρεωτικού της δημοτικής εκπαίδευσης.

Ο Βενιζέλος ανήκε σε κείνους που πίστευαν και υποστήριζαν την επέκταση της εκπαιδευτικής μέριμνας προς τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα, καθόσον αυτή θα επιδρούσε καταλυτικά στη διαφοροποίηση της πνευματικής και ηθικής ατμόσφαιρας κάθε έθνους.

Ως βουλευτής και υπουργός της Κρητικής Πολιτείας δεν έπαψε ποτέ να ενθαρρύνει τους καθ' ύλην αρμοδίους γύρω από τα θέματα της εκπαίδευσης «να προβούν εις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις οίας νομίζουν ορθάς έστω και απομακρυνόμενας του εν Ελλάδι εκπαιδευτικού καθεστώτος», καθόσον η κυβέρνηση της Νήσου, όπως έλεγε, θα υποστήριζε και θα εφάρμοζε τις προτάσεις της Επιτροπής Παιδείας που είχε συσταθεί για το λόγο αυτό.

Η παρότρυνση αυτή του Βενιζέλου προς την Επιτροπή Παιδείας θα μπορούσαμε να πούμε ότι εντάσσεται μέσα στη γενικότερη πολιτική του, η οποία υπογράμμιζε την ανάγκη της εσωτερικής ανόρθωσης του Νησιού και επεδίωκε την εκπλήρωση των εθνικών πόθων χωρίς την ανακοπή του έργου της ειρηνικής πορείας και της αύξησης της δυνάμεως του ελληνισμού. «Οι δυνάμεις», έγραφε στο ατομικό του σημειωματάριο, «είναι ως να μας λένουν, 'θαγίνη η Ένωσις μίαν ημέραν εντωμεταξύ ασχοληθείται εις την οργάνωσίν σας'».

Ακριβώς η παιδεία, ως τομέας κεφαλαιώδους σημασίας, φαίνεται να τροφοδοτούσε την έννοια της εσωτερικής ανάπτυξης, που αποτελούσε για τον Βενιζέλο την αρμονική σύζευξη των εσωτερικών αναγκών του Νησιού με τις διεθνείς πραγματικότητες. Μια Κρήτη, όπου μεταξύ άλλων θα φρόντιζε να είχε ισχυρή παιδεία, όταν ενωνόταν με την ελεύθερη Ελλάδα, θα ήταν ευημερούσα και ακμάζουσα και όχι χρεωκοπημένη και παράλυτη. Όλων οι προσπάθειες έπρεπε να άρουν τα κωλύματα και όλοι οι Κρήτες να αφιερώσουν όλες τους τις δυνάμεις στην επιτυχία του έργου τους.

Η προτροπή αυτή που στην πραγματικότητα υπονοούσε ότι η Κρήτη έπρεπε να είναι ταγός και όχι ουραγός των εκπαιδευτικών φαινομένων, υπαγορευόταν και από την πεποιοίθηση του Βενιζέλου ότι εάν κατόρθωναν οι Κρήτες να πολιτεύονται σωφρόνως και ευσταθώς, και εάν φαίνονταν μπροστά στα μάτια της Ευρώπης ότι αποτελούσαν ελεύθερη πολιτεία με δική της διοίκηση και στρατιωτική δύναμη που μπορεί να αφοσιωθεί σε έργα παιδείας, ειρήνης και πολιτισμού, θα κατόρθωνε ένα γενναιότατο βήμα προς την εκπλήρωση του εθνικού ιδεώδους, το οποίο όμως θα υλοποιόταν με το πλήρωμα του χρόνου «άνευ κλωνισμών και θυσιών, άνευ καταστροφών και ανακοπής του έργου της ειρηνικής σταδιοδρομίας».

Έτσι, η περί παιδείας αντίληψη του Βενιζέλου φαίνεται να εντασσόταν σε μια ενδεικνυόμενη πορεία προς την ολοκλήρωση του εθνικού προγράμματος. Μια τέτοια διαφοροποιημένη από το ελεύθερο Ελληνικό Βασίλειο εκπαιδευτική αναζήτηση θα συμπορευόταν προς την κατεύθυνση της ολοκλήρωσης της αυτονομίας και θα συμφωνούσε με την εξασφάλιση της αυτοδιοίκησης στο εσωτερικό και στην κατοχύρωση των κρητικών συμφερόντων στο εξωτερικό.

Λόγος ενώπιον των μελών της επαναστατικής συνελεύσεως του 1897 ,πβ. Γ.Παπαντωνάκη, Η πολιτική σταδιοδρομία του Ελευθερίου Βενιζέλου, τ. Α' (1864-1910),Αθήναι, 1929, σσ.63-64.

Αν το πρόγραμμα του Ελευθερίου Βενιζέλου τουλάχιστον πριν το 1905 χαρακτηριζόταν ως αυτονομιστικό, η παιδεία την οποία πρότεινε προς την Επιτροπή παιδείας θα μπορούσε να θεωρηθεί και αυτή ως μία αυτονομιστική παιδεία με επαναστατικό χαρακτήρα. Στη Ζ' Συνεδρίαση, της 14^{ης} Ιουλίου 1907 στην Κρητική Βουλή, ο Βενιζέλος θα κάνει μία σημαντική παρατήρηση όταν συζητιούνται τα γεγονότα του 1905: «Η Κρητική Πολιτεία δεν εξεπλήρωσε ακόμη τον προορισμόν της. Η Κρητική δε Πολιτεία εν τη υποστάσει της, εν τη φύσει της, είνε πολιτεία επαναστατική. Η επανάστασις δια της Κρητικής πολιτείας ανήχθη εις θεσμόν πολιτικόν και έλαβε την υπόστασιν κράτους. »

«Εξέλθητε του Βουλευτηρίου και ατενίσατε προς την κορυφήν δια να ίδητε ποία σημαία κυμαίνεται επί του κοντού του Βουλευτηρίου. Θα ίδητε ότι δεν είνε η σημαία, υπό την οποίαν κατά τύπους σκιάζεται η Κρητική πολιτεία, αλλ' είνε η σημαία εκείνη προς την οποίαν σπεύδομεν πάντες επιδιώκοντες έστω και ως επαναστάται να φθάσωμεν ταχύτερον εις τους κόλπους του κράτους εκείνου, το οποίον σκιάζεται υπό την σημαίαν αυτήν (Χειροκροτήματα εκ των ακροατηρίων)».

Η επιθυμία του Βενιζέλου, σύμφωνα με τον Γάλλο διπλωμάτη Ζυλ Γκαμπόν 1910), ήταν να οργανώσει «μία Κρήτη αυτόνομον, ήρεμον καλώς κυβερνωμένη, προκειμένου να επιτύχει την εκκένωσιν της Νήσου υπό των δυνάμεων», ώστε να δυνηθεί το νησί να επωφεληθεί μιας διεθνούς καταστάσεως ευνοϊκής για την Ένωση.

Για το λόγο αυτό, το μεταρρυθμιστικό πνεύμα των οργανωτών της πρώτης εκπαιδευτικής περιόδου και με την βενιζελική προτροπή στράφηκε προς τις χώρες εκείνες οι οποίες θεωρήθηκαν ότι είχαν αναπτύξει τελειότερη και αποτελεσματικότερη εκπαίδευση, κυρίως προς τη Γερμανία και τη Γαλλία για να δανειστεί από αυτές το σύστημα και τη μέθοδο διδασκαλίας.

Είναι άλλωστε γνωστή η σχέση του Βενιζέλου με τη γαλλική κουλτούρα γνώστης της γαλλικής γλώσσας, επικοινωνεί συστηματικά με την πνευματική ζωή και τις φιλοσοφικές ανησυχίες του ευρωπαϊκού κόσμου. Η πολιτιστική αυτή πύλη του επιτρέπει να μεταλαμβάνει της σύγχρονης νομικής θεωρίας αλλά και της πολιτειακής οργάνωσης και πολιτικής επιστήμης.

Κ.Σβολόπουλος, 1974, σελ.51.

Πβ.Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών του 1907 (Της τακτικής Συνόδου), ΕνΧανίοις, Εκ του Τυπογραφείου της 'ΝέαςΕρεύνης',1911,σελ.58β.

Μέσα σε αυτό το πνεύμα ο Βενιζέλος θα συνυπογράψει όλα τα διατάγματα και τους εκπαιδευτικούς οργανισμούς που θα εισηγηθεί ο πρώτος επί της παιδείας σύμβουλος και πολιτικός του φίλος, Ν.Γιαμαλάκης, και τα οποία αφορούσαν τη διοίκηση και επιθεώρηση της εκπαίδευσης, τον πρώτο εκπαιδευτικό οργανισμό στο νησί που διευθετούσε την οργάνωση των χριστιανικών και μουσουλμανικών σχολείων, την εισαγωγή και διδασκαλία των ξένων γλωσσών στα γυμνάσια και στα ανώτερα δημοτικά και παρθεναγωγεία, και την ίδρυση διδασκαλείου.

Η εκπαιδευτική πολιτική του Βενιζέλου αποσκοπούσε στην επέκταση της Δημοτικής εκπαίδευσης στην Κρήτη και ιδιαίτερα των Ανώτερων Δημοτικών σχολείων. Ο πρώτος εκπαιδευτικός οργανισμός του 1899 τον οποίο υποστήριξε και συνυπέγραψε κινείται προς αυτή την κατεύθυνση της διάδοσης της εκπαίδευσης σε όλα τα στρώματα του Κρητικού λαού για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού με την ίδρυση κοινών Τετρατάξιων και Ανώτερων Επτατάξιων Δημοτικών Σχολείων τα οποία είχαν σκοπό να παρέχουν ευρύτερη και πρακτικότερη μόρφωση από εκείνη που παρέχονταν στα κοινά δημοτικά σχολεία και στην κατάρτιση ενός γεωργικού και εμπορικού δυναμικού που το είχε πολύ μεγάλη ανάγκη η Κρήτη στα πρώτα της βήματα.

Η προώθηση της γεωργίας και η όσο τον δυνατόν αναβάθμιση του αγροτικού πληθυσμού μέσω της εκπαίδευσης αλλά και της οικονομίας φαίνεται να αποτελούσαν μέλημα του κρητικού πολιτικού. Η προσπάθεια αυτή ήταν συντονισμένη, τουλάχιστον σε επίπεδο κυβερνητικού σχεδιασμού, και εντασσόταν μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο γεωργικής εκπαίδευσης το οποίο υποστηριζόταν από πολλούς φορείς.

Ειδικά, για το διάταγμα «περί διοικήσεως και επιθεωρήσεως της δημοσίας εκπαιδεύσεως», όπου όλη την εποπτεία και διοίκηση της δημόσιας εκπαίδευσης συγκέντρωσε στα χέρια του ο Σύμβουλος, με αποτέλεσμα η εκπαίδευση, ως βασικός πολιτειακός μηχανισμός, να καθίσταται συγκεντρωτική, γραφειοκρατική, αυστηρά ιεραρχημένη και να λειτουργεί ως σύστημα πολιτικού και ιδεολογικού ελέγχου, θα πρέπει να δεχτούμε τις θέσεις των κυβερνητικών κύκλων αλλά και του ίδιου του Βενιζέλου, που στα 1907, όταν τροποποιήθηκε ο συνταγματικός χάρτης του νησιού, δικαιολογούσε γιατί στην αρχή με δική του τότε πρόταση όλη η εξουσία είχε εκχωρηθεί στον αρμοστή, ακόμα και αν αυτό αντέβαινε στο πνεύμα του πολιτεύματος το νησί έπρεπε να οδηγηθεί στην ένωση χωρίς ιδιαίτερα κυβερνητικά προβλήματα.

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

